

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БЕЗ ВИНИ ЗА ШКОДУ, ЗАВДАНУ ФІЗИЧНОЮ ОСОБОЮ, ЯКА НЕ УСВІДОМЛЮВАЛА ЗНАЧЕННЯ СВОЇХ ДІЙ ТА(АБО) НЕ МОГЛА КЕРУВАТИ НИМИ

Нємцева А.О., аспірант кафедри цивільного права і процесу НАВС, консультант Інституту законодавства Верховної Ради України.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права і процесу НАВС Мироненко В.П.

Відповідно до ст. 1186 ЦК України дієздатна фізична особа, яка завдала шкоди в такому стані, коли не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними, не відповідає за завдану шкоду. Наприклад, фізична особа була в стані шоку, сильного душевного хвилювання, раптово втратила свідомість тощо. Така особа не нестиме відповідальності за завдану шкоду, оскільки в її діях відсутня вина.

Доказом відсутності вини є висновок судово-психіатричної експертизи, в якому чітко повинна бути сформульована відповідь на питання: чи міг дієздатний заподіювач шкоди в момент її заподіяння усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними.

У разі підтвердження факту відсутності усвідомлення своєї поведінки (вини), суд звільняє особу від відповідальності за завдану шкоду.

Однак особа не звільняється від відповідальності, якщо вона сама себе призвела до такого стану вживанням алкоголю, наркотичних чи токсичних речовин. За таких обставин вона буде нести відповідальність за завдану іншим особам шкоду на загальних підставах.

Разом з тим, захищаючи насамперед інтереси потерпілого, суд, враховуючи матеріальне становище потерпілого, а також заподіювача шкоди, може постановити рішення про відшкодування шкоди особою, яка не усвідомлювала значення своїх дій, частково або в повному обсязі (ч. 1 ст. 1186 ЦК України).

Слід також зауважити, що не звільняється від відповідальності особа, яка перебувала в стані, коли не усвідомлювала значення своїх дій якщо вона є володільцем джерела підвищеної небезпеки.

На практиці трапляються випадки завдання шкоди особою, яка не усвідомлювала значення своїх дій та не могла керувати ними внаслідок психічного розладу або недоумства, проте не визнана в судовому порядку недієздатною.

Наявність психічного розладу або недоумства свідчить про відсутність в діях такої особи вини, а отже, і про неможливість покладення на неї відповідальності.

Тому, посилаючись на Закон України «Про психіатричну допомогу», а також відповідно до ч. 2 ст. 1186 ЦК України, суду надано право постановити рішення про відшкодування шкоди, завданої такою особою, її чоловіком (дружиною), батьками, повнолітніми дітьми. Але відповідальність зазначених осіб наставатиме тільки за умов: по-перше, ці особи є повнолітніми, дієздатними та працездатними (остання є обов'язковою), оскільки для відшкодування шкоди необхідна наявність певного майна, доходу; по-друге, проживали разом з цією особою (мабуть слід наголосити, що постійно); по-третє, знали про її психічний розлад чи недоумство.

Шкода, завдана недієздатною особою, відшкодовується опікуном або закладом, який зобов'язаний здійснювати нагляд за нею, якщо вони не доведуть, що шкода була завдана не з їх вини. Вина опікуна чи закладу полягає в тому, що вони не здійснювали належний нагляд за недієздатною особою.

Обов'язок цих осіб відшкодувати шкоду, завдану недієздатною особою, не припиняється в разі поновлення її цивільної дієздатності.

На інших осіб, які хоча б тимчасово наглядали за недієздатною особою (домашня робітниця, нянька, сусіди), відповідальність не може бути покладена.

За рішенням суду відшкодування шкоди може бути здійснено (повністю або частково) і за рахунок майна недієздатної особи, якщо опікун помер або його майна недостатньо для відшкодування шкоди.

Шкода, завдана фізичною особою, цивільна дієздатність якої обмежена, відшкодовується нею на загальних підставах.

Шкода може бути заподіяна і особою, яка на момент заподіяння шкоди, перебувала в такому стані, що не розуміла значення своїх дій та (або) або не могла керувати ними. Цей стан може бути викликаний будь-якими причинами (медикаментозним чи іншим отруєнням, психічною або іншою хворобою, стійнінням тощо). За загальним правилом така шкода не відшкодовується, оскільки особа не контролювала свої дії. Виняток становлять випадки, коли така особа внаслідок зловживання спиртними напоями, наркотичними чи психотропними речовинами привела себе в такий стан, що перестала розуміти значення своїх дій. За таких обставин заподіювачі шкоди, навіть якщо вони не розуміли значення своїх дій, відповідають за заподіяну шкоду на загальних підставах.

Водночас, як свідчить практика, бувають випадки, коли особи, які хворіють на психічні захворювання і не розуміють значення своїх дій, не визнаються недієздатними. Тобто з формальних причин у них відсутні опікуни, вони не перебувають під наглядом медичної установи, які б могли контролювати їх поведінку і нести цивільну відповідальність за заподіяну такими особами шкоду.

Тому законодавець з метою захисту інтересів потерпілої особи і з метою посилення нагляду за такими хворими передбачив, що з урахуванням матеріального становища потерпілого та особи, яка завдала шкоди, конкретних обставин справи (наприклад, поведінки чоловіка (дружини), батьків, сина чи дочки, якщо вони проживали разом з цією особою, знали про її психічний розлад або недоумство, але не здійснювали належного догляду за нею і не вживали заходів щодо запобігання шкоді) суд може постановити рішення про відшкодування шкоди частково або в повному обсязі за рахунок майна цих осіб або безпосередньо заподіювача шкоди.

Отже, розглянувши питання щодо відповідальності за шкоду завдану особою, яка не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними, можна зробити висновок, що така особа не може бути суб'єктом цивільно-правової відповідальності, оскільки в її діях (бездіяльності) відсутня вина.

Проте, особа буде нести відповідальність у випадках, коли є володільцем джерела підвищеної небезпеки або довела себе до такого стану вживанням спиртних напоїв, наркотичних засобів, токсичних речовин, тощо.

У разі, якщо особа страждає на психічні розлади, але не визнана в судовому порядку недієздатною, суб'єктом відповідальності будуть особи, які зобов'язані були клопотати в суді про визнання її недієздатною і фактично виконували обов'язки опікуна.

ОСОБИ, ЯКІ БЕРУТЬ УЧАСТЬ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ЗА ГРУПОВИМ ПОЗОВОМ

Миколаєць В.А., ад'юнкт кафедри цивільного права і процесу НАВС

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права і процесу НАВС Чурпіта Г.В.

Відповідно до ч. 1 ст. 26 ЦПК України у справах позовного провадження особами, які беруть участь у справах, є сторони, треті особи, представники сторін та третіх осіб. Крім того ч. 3 ст. 26 ЦПК України містить правову норму, відповідно до якої у справах можуть також брати участь органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб.

Щодо осіб, які безпосередньо беруть участь у процесі з метою вирішення цивільно-правового спору, то, перш за все, необхідно вести мову про сторін, адже саме сторони є основними суб'єктами позовного провадження. Законом до